संहती कार्यसाधिका । शिलं परं भूषणम्
Shetkari Shikshan Prasarak Mandal's
KRISHNA MAHAVIDYALAYA, RETHARE BK.
Shivnagar, Tal. Karad, Dist. Satara, 415108 (M.S.) Ph. : 02164-266346, Fax : 02164- 266347
Email : kmr_sspm@yahoo.co.in Website : www.krishnamahavidyalaya.com
NAAC "B+" Grade (CGPA 2.65)
Founder : Hon. Jaywantrao Bhosale
President : Dr. Suresh Jaywantrao Bhosale
Principal : Dr. Salunkhe C. B., M.Sc; Ph.D.

Key Indicator 3.3 – Research Publication and Awards

3.3.2: Number of books and chapters in edited volumes/books published and papers published in national/ international conference proceedings per teacher during year 2018-19

Sr. No.	Name of the teacher	Title of the book/chapters published	Title of the paper/Book	Title of the proceedings of the conference	Name of the conference	National / International	Year of publication	ISBN/ISSN number of the proceeding	Affiliating Institute at the time of publication	Name of the publisher
1	Dr. C. B. Salunkhe	Occurrence of black mildews on rare endangered species Syzygium	NIL	NIL	NIL	International	2018	978-613-9-45834-9	Krishna Mahavidyalaya, Rathare Bk	LAMBERT Academic publishing. Germany
2	Dr.S.H.Jadhav	A Handbook of Practical Botany, B. Sc. I, as per Revised Syllabus of Shivaji University, Kolhapur	NIL	NIL	NIL	National	2018	978-93-86077-84-4	Krishna Mahavidyalaya, Rathare Bk	ABS Publication, Varanasi
3	Dr. M. V. Kamble	धर्मविषयक चिंतन	जीवनसंघर्षातील प्रसन्न पुरुष ग्रंथ	NIL	NIL	National	2019	978-93-87322-09-7	Krishna Mahavidyalaya, Rathare Bk	संवाद प्रकाशन कोल्हापूर

4		महाकाव्य आणि दृकश्राव्य माध्यम	from words to Stage and Screen: adaptation of literary works	proceeding of a one-day national seminar on from words to stage and Screen: adaptation of Literary works	NIL	International	2019	978-93-86675-80-4	Krishna Mahavidyalaya, Rathare Bk	Ideal interntional publication
5	Dr.M.V.Kurane	मैत्रेयी पुष्प कि आत्मकथा कस्तुरी कुंडल बसे मे चित्रित किसान विमर्श	२१ वी शती का हिंदी साहित्य: नवं विमर्श	NIL	NIL	National	2018	978-93-86077-64-6	Krishna Mahavidyalaya, Rathare Bk	ABS Publication, Varanasi
6	Miss M.S.Pawar	बारोमास शेतकऱ्यांच्या बारमाही वेदनेची गाथा	जागतिकीकरण आणि मराठी कादंबरीतील शोषितांचे जग	NIL	NIL	National	2019	978-93-85127-25-0	Krishna Mahavidyalaya, Rathare Bk	दर्या प्रकाशन पुणे
7		डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे आर्थिक विचार	जीवन संघर्षातील प्रसन्नपुरुष	NIL	NIL	National	2019	978-93-87322-09-7	Krishna Mahavidyalaya, Rathare Bk	संवाद प्रकाशन कोल्हापूर

Krishna Mahavidyalaya, Shivnagar 415108, Rethare Bk.

Principal
Krishna Mahavidyalaya, Rethare Bk,
Tal. Karad : 415 108 (M.S)

Environment, Development and Sustainability represents three integrated issues that form the main ongoing challenge of this century. Developing and developed countries should maintain balance between environment and development for sustainability of motherland. It is need of hour to do research, discuss, monitor development with the view to maintain environment sustainability. This book comprises of research and review papers written by professors and researchers on various aspects of Environment, Development and Sustainability such as Pollution, Wild vegetables, Fishing, Impact of Irrigation Scheme, Employee Attrition and Retention, Energy Saving Strategies, Phytochemical Screening, Protien Estimation, Elemental Analysis, Biosurfactant from marine isolate, Analysis of water, Psychological Input to Environment, Socio-economic Studies, Use of normal distribution, Occurrence of Black Mildews, Kinetic and Thermodynamic Approach, Probiotic Healthy Chocolates, Sperata seenghala, Periplaneta americana, Snails, Heavy Metal Concentrations etc. This book is useful for researchers, academicians, students, nature lovers, environmentalists, government officials and policy makers etc.

Dr. Pratap V. Naikwade is editor and one of authors of this book. He has completed post doc research from USA. He is author of several research papers and books, worked as invited speaker in International Conferences, recipient of Young Scientist, Outstanding Researcher, The Environmentalist and other Awards and got international recognition.

978-613-9-45834-9

Environment, Development, Sustainability

Naikwade (Ed.)

Pratap V. Naikwade (Ed.)

Environment, Development and Sustainability

LAP LAMBERT Academic Publishing

CHAPTER 7

Occurrence of black mildews on rare endangered species *Syzygium stocksii*

Sonali V. Lonkar[2], Chandrahas R. Patil[1] and Chandrakant B. Salunkhe[2]

[1]PG Department of Botany,
Dattajirao Kadam Arts, Science and Commerce College,
Ichalkaranji, Dist. Kolhapur, Maharashtra, India.

[2]PG Department of Botany,
Krishna Mahavidyalaya, Shivnagar,
Rethare (BK.), Dist. Satara, Maharashtra, India.

E mail:sonali.lonkar7@gmail.com

Abstract

Western ghat region of Maharashtra state was not explored thoroughly by mycologists therefore; Bhimashankar and its surrounding area are selected for exploration of Black Mildew fungi. The present paper deals with foliicolous black mildew fungi belonging to meliolaceous and asterinaceous groups found on angiospermic host *Syzygium stocksii* (Duthie.) Gamble. (Myrtaceae), a rare endangered species, collected from Bhimashankar Wildlife Sanctuary, Maharashtra, India. Critical microscopic examination of collected specimens revealed that, two black mildew fungi namely *Amazonia syzygii* Hosag. and *Asterina lanceolatae* Patil, Bhise and Patil. are reported for the first time on hitherto unreported host. The detail morphological description, line drawings, colour photographs and discussion for both species are provided here. There is no report of *Amazonia* and *Asterina* on *Syzygium stocksii*.

Keywords: *Amazonia*; *Asterina*, *Black mildew, Fungi, Syzygium stocksii; Taxonomy*

ISBN 978-93-86077-84-4

A HANDBOOK OF PRACTICAL

BOTANY

B. Sc. I

AS PER REVISED SYLLABUS OF SHIVAJI UNIVERSITY, KOLHAPUR

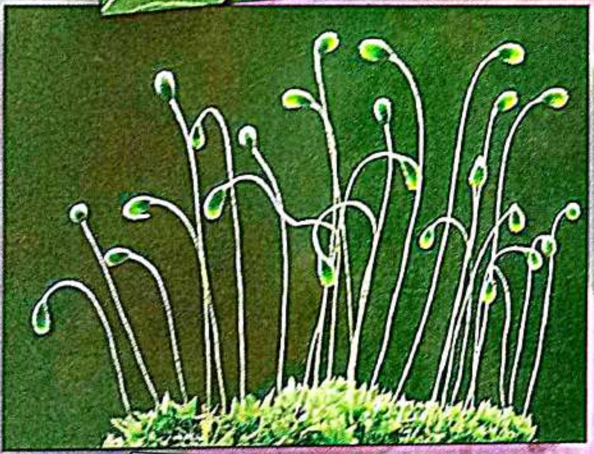

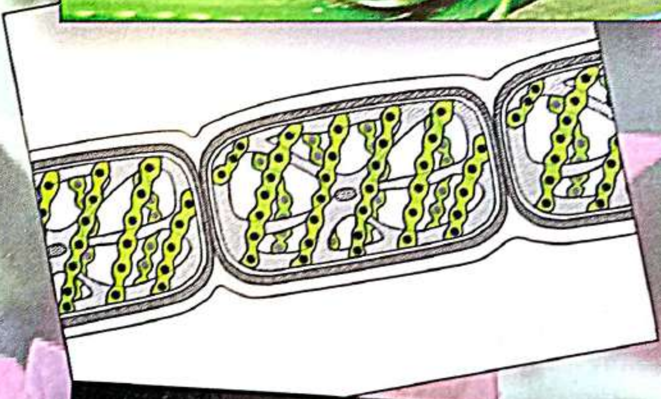

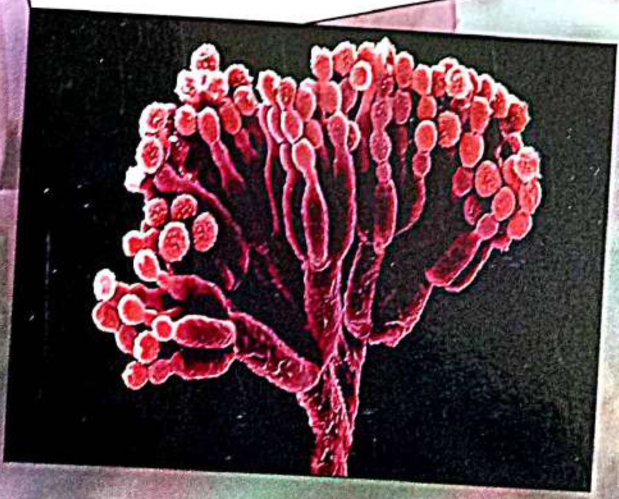

DR. JADHAV S. H.
DR. DESAI M. N.
DR. PAWAR N. V.
DR. BANSODE M. S.
DR. WAGHMARE M. B
DR. SADALE A. N.

A HANDBOOK OF PRACTICAL BOTANY

B. Sc. I

AS PER REVISED SYLLABUS OF SHIVAJI UNIVERSITY, KOLHAPUR.

(With effect from June, 2018)

Dr. S. H. Jadhav
M. Sc., M. Phil., Ph. D.
Department of Botany,
Krishna Mahavidyalaya, Rethare Bk.

Dr. M. S. Bansode
M. Sc., M. Phil., Ph. D.
Head, Department of Botany,
Krishna Mahavidyalaya, Rethare Bk.

Dr. A. N. Sadale
M. Sc., M. Phil., Ph. D.
Head, Department of Botany,
Ajara Mahavidyalaya, Ajara

Dr. M. N. Desai
M. Sc., B. Ed., Ph. D.
Department of Botany,
The New College, Kolhapur

Dr. M. B. Waghmare
M. Sc., B. Ed., JRF-NET, Ph. D.
Head, Department of Botany,
The New College, Kolhapur

Dr. N. V. Pawar
M. Sc., Ph. D.
Department of Botany,
The New College, Kolhapur

जीवन संघर्षातील प्रसन्नपुरूष

संपादक

प्रा. डॉ. विनोद गायकवाड

प्रा. डॉ. संजय कांबळे

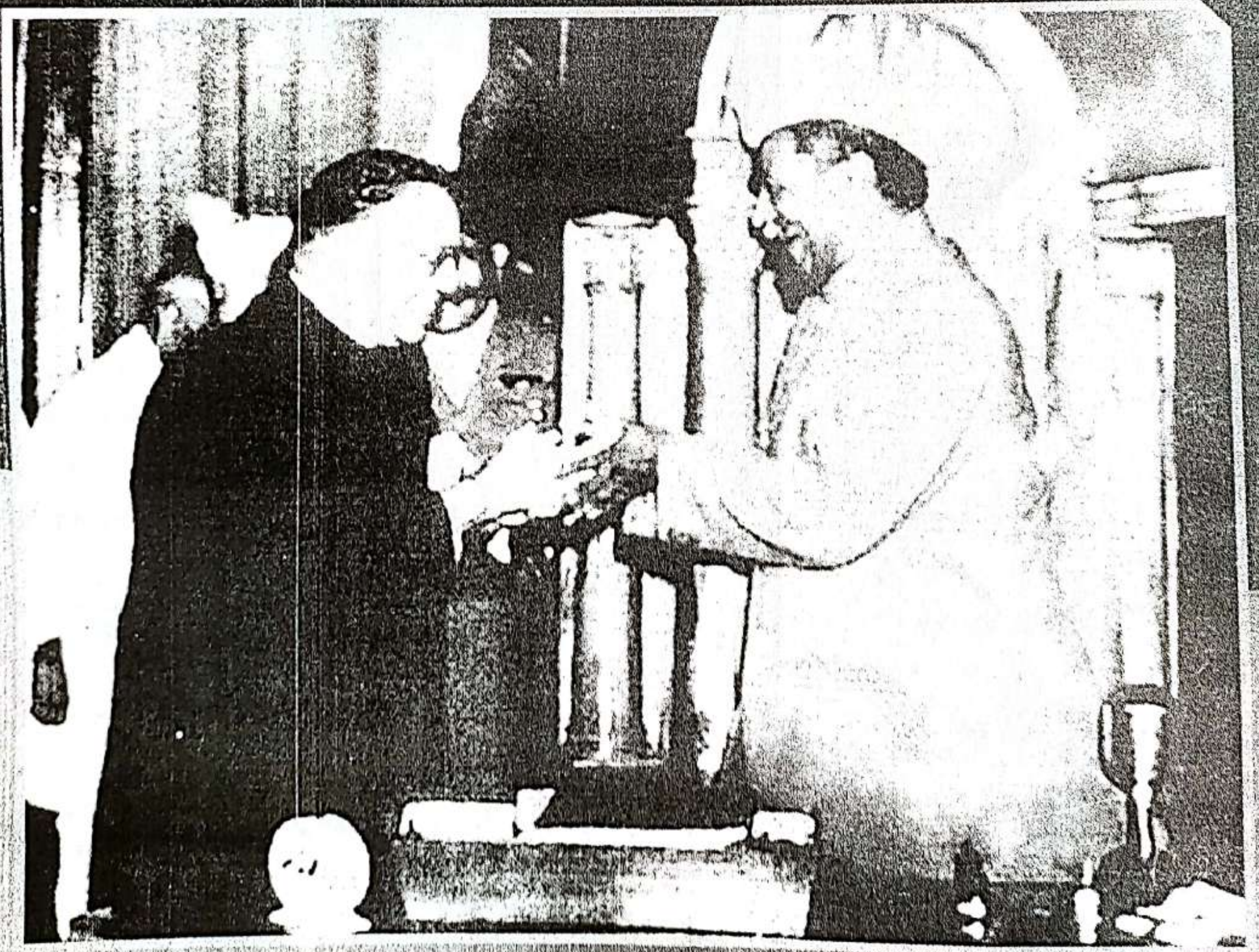

Scanned with OKEN Scanner

४१. आर्थिक दृष्टिकोन
प्रा. माधवी सुरेंद्र पवार /३३७
४२. विचारांची नवलाई
प्रा. कदम संभाजी धोंडिराम /३४४
४३. विविध विचारप्रवाह
श्रीमती उज्वला म. देशमुख /३५३
४४. देव, धर्म, संस्कृती विषयक विचार
डॉ. मधुकर नारायण गोसावी /३५९
४५. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या सामाजिक विचारांचे महत्व
प्रा. डॉ. विनोद कांबळे /३६६
४६. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि अल्पसंख्याक समाज
डॉ. राजेखान शानेदिवाण /३७४
४७. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि बौद्ध धम्मासंबंधी निबंध, भाषणे व ग्रंथरचना
प्रा. डॉ. रोझा मेश्राम /३८७
४८. धर्मविषयक विचार
प्रा. बरखा आर. सय्यद /३९३
४९. धर्मविषयक चिंतन
डॉ. महावीर विठ्ठल कांबळे /३९९
५०. धम्मविचार
डॉ. संजय पाटील /४०५
५१. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे कृषिविषयक धोरण
प्रा. डॉ. शिवाजीराव होडगे /४११
५२. समकालीन शेतीसमस्या व डॉ. आंबेडकरांची भूमिका
डॉ. अनंत राऊत /४१८
५३. भारतीय कृषिविषयक विचार व कार्य
डॉ. तुकाराम बाफोर /४२७
५४. आंबेडकरी विचार व समकालीन शेती आणि शेतकरी
प्रा. डॉ. अमर कांबळे /४३३

Scanned with OKEN Scanner

धर्मविषयक चिंतन

डॉ. महावीर विठ्ठल कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख, कृष्णा महाविद्यालय,
रेठरे बुद्रुक, ता. कराड, जि. सातारा. (महाराट्र)
मो.नं. ९८२२१५७५७३

आधुनिक भारतात भारतीय राज्य घटनेचा रुपाने नव्या युगाची मांडणी करणारा युगपुरुष म्हणून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांना ओळखले जाते. भारतीय समाजासमोर आपला जीवनादर्श निर्माण करणाऱ्या या महामानवाचे इतर धर्मविषयक विचार समजावून घेण्यापूर्वी त्यांच्या संघर्षमय जीवनाची पार्श्वभूमी थोडक्यात समजावून घेणे योग्य ठरेल.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ज्या हिंदू-धर्मातील अस्पश्य समजल्या जाणाऱ्या 'हिंदू-महार' या जातीत जन्मले त्या जातीचा पर्यायाने समाजाचा संस्कार आणि त्या अनुषंगाने येणाऱ्या प्रथा, रुढी, परंपरा या सर्व गोष्टींचा परिणाम निश्चितच त्यांच्यावर झाला. एक अस्पृश्य म्हणून त्यांच्या वाटयाला आलेले जीवन सर्वश्रुत आहे. त्यांचे संपूर्ण जीवनच हिंदू-धर्म व्यवस्थेने दिलेल्या जखमांनी भरलेले आहे. मग त्यांचे बालपणांतील अनुभव असोत की ऐन तारुण्यात आलेले बडोदा संस्थानातील दाहक अनुभव असतो! चवदार तळयाचा सत्याग्रह असो की, काळाराम मंदिराचा सत्याग्रह! याचा व्हायचा तोच परिणाम झाला आणि त्यांनी १९३५ सालच्या ऑक्टोबर महिन्यात येवला येथे धर्मातराची घोषणा केली.

धर्मांतराच्या पाठीमागे असणारी त्यांची भूमिका त्यांनी वेळोवेळी विस्ताराने मांडली, आणि अत्यंत महत्वपूर्ण असा हा निर्णय त्यांनी मोठ्या कल्पकतेने आणि विवकेबुध्दिने घेतला. आपल्या भारतीय संस्कतित जन्माला आलेला, मूळ भारतीय असलेला आणि जगभर मान्यता पावलेला बौध्द धर्माचा त्यांनी केलेला

Shikshan Mandal, Karad's

Mahila Mahavidyalaya, Karad

(NAAC Accredited B+ CGPA 2.69)

- VISION -

Empowerment of Girl Students in Pursuit of Knowledge, Values and Self - reliance

PROCEEDINGS

One –Day Tri-lingual

(English, Marathi and Hindi)

National Seminar

On

From Words to Stage and Screen : Adaptation of Literary Works

Saturday, 9th February 2019

Venue: Mahila Mahavidyalaya, Karad

Prin. Dr. P.B. Patil
Principal

Dr. S.R. Prabhune
HOD English
9881785290

Dr. S. V. Bobade
HOD Marathi
9403345351

Smt. A. S. Paranjape
HOD Hindi
9423867545

Ideal International E-Publication Pvt. Ltd.

Scanned with OKEN Scanner

14	महाकाव्य आणि दृकश्राव्य माध्यम	डॉ.महावीर विठ्ठल कांबळे	92-94
15	कादंबरीचे चित्रपट रूपांतर	डॉ. हेमंत नामदेव कुंभार	95-100
16	साहित्यकृतीचे माध्यमांतर चित्रपट 'यशवंतराव चव्हाण : बखर एक वादळाची'	लक्ष्मण भानुदास साठ	101-104
17	मराठी साहित्याचे माध्यमांतर	प्रा. रेखा काशिनाथ पसाळे.	105-108
18	मराठी साहित्याचे माध्यमांतर : एक अवलोकन	प्रा.राजाराम आ.पाटील	109-111
19	'श्वास' कथा ते चित्रपट : माध्यमांतर	प्रा.डॉ.आनंद घारके	112-120
20	साहित्यकृतीचे माध्यमांतर	डॉ. सागर अशोक लटके	121-124
21	'नटसम्राट' ह्या नाटकाचे नटसम्राट चित्रपटात रूपांतर	कु. पाटील प्रतिमा मोहन, श्री. विलास सखाराम सुर्वे	125-127
22	'नटरंग' ह्या कादंबरीचे नटरंग चित्रपटात रूपांतर	कु. कुंभार पूनम दत्तात्रय बी.ए.तीन प्रा. डॉ. सु. बा. बोबडे	128-130
23	'रामायण' महाकाव्य: मराठी कादंबरीत चित्रित झालेली 'सीता'	सुवर्णा चंद्रसेन जाधव	131-136
24	चारुता सागर यांच्या 'दर्शन' व मामा चौंडकं आणि 'भंडारभोग' ह्या कादंबरीवर आधारित चित्रपट 'जोगवा'	कु.शिरसाड श्रीदेवी शिवाप्पा बी.ए.भाग ३ डॉ. सुभाषकुमार बोबडे	137-140

88

Scanned with OKEN Scanner

महाकाव्य आणि दृकश्राव्य माध्यम

डॉ.महावीर विठ्ठल कांबळे

कृष्णा महाविद्यालय, रेठरे बु॥.

प्राचीन भारतीय साहित्याची सुरुवात संस्कृत काव्याच्या स्वरुपात झालेली दिसून येते. त्यामध्ये महाकाव्यांची रचना सर्वश्रेष्ठ ठरते. या महाकाव्यांची रचना काव्यओळींच्या मांडणीमध्ये झालेली पहावयास मिळते. तसेच त्या काव्यओळी अभंग, श्लोक या पद्धतींच्या रचनेत असते. आचार्य भामह यांनी महाकाव्याची लक्षणे नमूद केली. त्यानंतर दंडी, रुद्रट, विश्वनाथ यांनी या महाकाव्याच्या सूत्रबद्ध लक्षणांचा विस्तार केला. आचार्य विश्वनाथ यांच्यामते महाकाव्य हे देवतांवर किंवा क्षत्रिय कुळातील व्यक्तीवर अवलंबलेले असते. तसेच जो गुणी असेल अशा नायकावर लिहिलेले असते. त्या नायकाचा कूळ आणि वंश हा श्रेष्ठ असावा तसेच महाकाव्याची रचना ही शृंगार, वीर अशा नऊ रसांच्या आधारावर केलेली असावी, त्यामध्ये नाटकीय संदर्भ किंवा एखादी मोठी कथा मांडलेली असावी. महाकाव्याची कथा पुराण किंवा ऐतिहासिक व्यक्तीवर असावी तसेच धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष यापैकी एक महाकाव्याचे फळ असावे. त्याचे उदाहरण म्हणजे गंगालहरी सारखे महाकाव्य जगन्नाथ पंडीत यांनी प्रायश्चित्त किंवा मोक्षप्राप्तीसाठी लिहिले व त्यामुळे त्यांना मोक्ष प्राप्त झाला असे म्हटले जाते. महाकाव्याच्या सुरुवातीस नमस्कार, ईशस्तवन असते तर महाकाव्यामध्ये खलप्रवृत्तीविषयी निंदा आणि सज्जनाविषयी गुणगान असते. महाकाव्याचे लेखन छंदांच्या साहाय्याने करावे. यामध्ये संध्याकाळ, सूर्य, चंद्र, दिवस, प्रातःकाल, मध्यान्ह, पर्वत, वन, सागर, स्वर्ग, नगर, यज्ञ, संग्राम, यात्रा तसेच विवाह अशा बाबींचा उल्लेख यावा किंवा या बाबी कथानकाच्या स्वरुपामध्ये मांडण्यात याव्यात. महाकाव्याचा विस्तार प्राकृतिक, सामाजिक किंवा राजकीय क्षेत्रातील बारीकसारीक गोष्टींना घेऊन मांडलेला असावा. तसेच महाकाव्याची रचना नाट्यपूर्ण हवी. ती त्या व्यक्तींच्या जीवनाच्या घडत्या क्रमाने मांडलेली असावी. याला काही महाकाव्ये अपवादही आहेत. कारण या महाकाव्यामध्ये फक्त एखाद्या देवतेच्या गुणगौरवाचा भाग अतिशय येतो. उदा. शिवलिलामृत, गंगालहरी या प्रकारची महाकाव्ये वर्णनात्मक असतात.

संस्कृतमधील महाकाव्ये:

१) रामायण (वाल्मिकी), २) महाभारत (वेदव्यास), ३) बुद्धचरित (अश्वघोष), ४) कुमारसंभव (कालिदास), ५) रघुवंश (कालिदास), ६) किरातार्जुनीयम (भारवि), ७) शिशुपालवध (माघ), ८) नैषधीय चरित (श्रीहर्ष) यांच्या व्यतिरिक्त चार वेद अठरा पुराणे आणि उपनिषदांचाही महाकाव्यात आपण समावेश करु शकतो. परंतु ज्या पद्धतीने महाकाव्यांची रचनाप्रणाली मांडण्यात आलेली आहे ती महाकाव्ये कशी असावीत त्यामुळे या वाङ्मयप्रकाराला महाकाव्य म्हणता येणार नाही. तर ती फक्त काव्येच आहेत.

प्राकृत आणि अपभ्रंशामधील महाकाव्ये:

Scanned with OKEN Scanner

21 वीं शती का हिंदी साहित्य : नव विमर्श

संपादक
डॉ. एस. वाय. होनगेकर, डॉ. आरिफ़ महात
सह संपादक : विश्वनाथ सुतार

9. 21 वी सदी के हिंदी साहित्य में : किसान विमर्श 131–134
प्रा.डॉ.बुक्तरे मिलिंदराज

10. 21 वी सदी के हिन्दी साहित्य में नव विमर्श
विविध आयाम – किसान विमर्श 135–139
डॉ. महादेवी गुरव

11. कृषक विमर्श 140–144
नरेश कुमार सिहाग

12. किसान विमर्श के परिप्रेक्ष्य में मिथिलेश्वर
का कथासाहित्य 145–147
डॉ. श्रीकांत पाटील

13. प्रा. संजीव के फॉस उपन्यास में चित्रित किसान 148–151
निलेश जाधव, प्रा. वाय. एस. गायकवाड

14. मैत्रेयी पुष्पा की आत्मकथा 'कस्तूरी कुंण्डल बसै'
में चित्रित किसान विमर्श 152–156
डॉ. मीनाक्षी विनायक कुरणे

15. बहुराष्ट्रीय कम्पनियों और सरकार के चक्रव्यूह
में फँसा किसान' 157–161
प्रदीप कुमार

16. किसान विमर्श के परिप्रेक्ष्य में गोदान की प्रासंगिकता 162–164
डॉ. दस्तगीर पठाण

17. भारतीय किसान : एक विमर्श 165–170
प्रा. रमेश आण्णाप्पा आंदोजी

18. मिथीलेश्वर की कहानियों मे किसान विमर्श 171–173
प्रा. डॉ.संजय चिंदगे

19. संजीव के 'फाँस' उपन्यास में 'किसान विमर्श' 174–177
कु. सफिया मुल्ला

20. "अंतहीन बनती समस्याओं के विरूद्ध
किसानों के संघर्ष की विजयगाथा" 178–180
लेफ्टनंट डॉ.रविंद्र पाटील

14

मैत्रेयी पुष्पा की आत्मकथा 'कस्तूरी कुंण्डल बसै' में चित्रित किसान विमर्श

प्राचीन काल से भारत को कृषी प्रधान देश कहा जाता है। किसान की दास्तान तो हमें निरंतर सुनाई ही जाती है। फिर भी किसान समस्याओं की तरफ न सरकार देखती है, न समाज। आज न किसान बच रहे हैं और न उनकी जमीनें। हमारे कई नेता, मंत्री, किसान परिवार से हैं। आज कई किसान संघटनाएँ बनी है फिर भी स्थिति में सुधार नहीं हो रहा है। प्राकृतिक आपदाओं से जूझता हुआ किसान अंदर से कमजोर हो जाता है। कलिकाल के वाल्मिकी तुलसीदास ने किसान का यथार्थ इसप्रकार व्यक्त किया है–

> **" खेती न किसान को , भिखारी को न भीख बलि,**
> **बनिक को न बनिज न चाकर को चाकरी।**
> **जीविका विहिन लोग सीद्यमान सोच बस,**
> **कहै एक–एकन सौ, कहां जायं का करी।"[1]**

यही यथार्थ आज भी दिखाई देता है।

आधुनिक हिंदी लेखिकाओं में मैत्रेयी पुष्पा का नाम शीर्षस्थ है। उन्होंने अपनी जीवन कहानी "कस्तुरी कुंण्डल बसै' इस आत्मकथा में चित्रित की है। उन्होंने अपने भोगे हुए यथार्थ को, गाव के परिवेश के साथ साहित्य में व्यक्त किया है।

मैत्रेयी पुष्पा किसान परिवार में जन्मी है। वे अपने पिता की कहानी के माध्यम से भारत के किसान परिवार की त्रासदी से परिचय करती है। किसान, जमींदार, साहूकार से कर्ज लेकर परिवार चलाता है और फिर कर्ज के रुपएँ तो क्या लेकिन सूद भी न दे पाने पर एक तो घर से भाग जाता है या आत्महत्या कर लेता है। मैत्रेयी के माता–पिता के साथ ऐसी ही घटना घटी थी। जब घर का पुरुष घर से चला जाता है, तो उस परिवार को भूखमरी का सामना करना पडता है। ऐसे समय में दिखावे के लिए कभी–कभी चूल्हा जलाने की नौटंकी करना पडती है इस संदर्भ में लेखिका लिखती है, " चूल्हा जले, बस चूल्हा इसलिए ही जला देती हूँ। भूखे रहना ही नहीं, भूखे दिखाना भी तो आदमी की

जागतिकीकरण
आणि
मराठी कादंबरीतील शोषितांचे जग

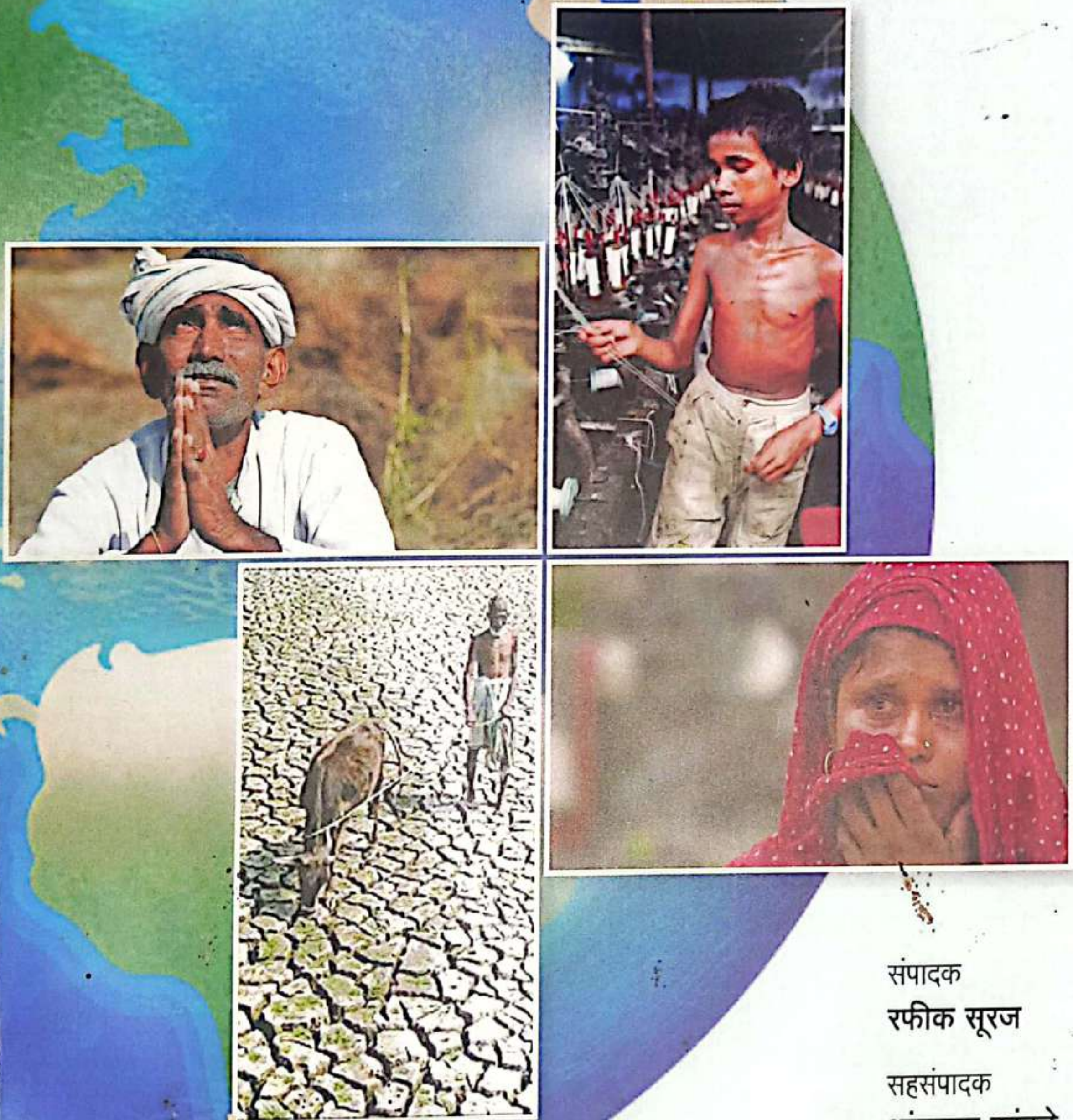

संपादक
रफीक सूरज

सहसंपादक
शांताराम कांबळे
संपतराव जाधव
विजयकुमार साठे
वैजयंता पाटील

Scanned with CamScanner

क्ष-प्रकाश टाकणारी कादंबरी : नामशेष होणारा माणूस/डॉ. अरुण शिंदे ११८
१९) जागतिकीकरणाचा अन्वयार्थ आणि फेसाटी
कादंबरीतील शोषित/डॉ. सीमा मुसळे १२४
२०) भूमी : स्त्री जीवनाचे बदलते वास्तव/प्रा. सुनिल सदाशिव बुद्धे..................... १३०
२१) जागतिकीकरण व मराठी विज्ञान साहित्यातील
सामाजिक बदल/अजितकुमार भिमराव पाटील १३३
२२) जागतिकीकरणातील हतबल शेतकरी आणि
अवकाळी पावसाच्या दरम्यानची गोष्ट/प्रा. बाळासो आ. सुतार १३६
२३) जागतिकीकरणाच्या विळख्यात सापडलेली
कृषी संस्कृती आणि जोहार/प्रा. मच्छगंधाली नितीन तारळेकर १३९
२४) बारोमास – शेतकऱ्यांच्या बारमाही वेदनेची गाथा/प्रा. माधवी सुरेंद्र पवार १४२
२५) शेतकऱ्यांच्या शोषणाची गाथा : पाडा/कुंडलिक पाटील १४६
२६) भिन्न कादंबरीचे स्त्रीवादी आकलन/प्रा. डॉ. बाबासाहेब पिरगोडा नाईक १४९
२७) मराठी ग्रामीण कादंबरीवरील जागतिकीकरणाचा प्रभाव/प्रा. ज्ञानेश्वर किसन म्हात्रे १५२
२८) रहबर कादंबरीतील स्त्री – चित्रण/प्रा. डॉ. विनोद गायकवाड/बरखा रशिद सय्यद . १५६
२९) निशाणी डावा अंगठा मधील शिक्षण क्षेत्रातील
दांभिकता व भ्रष्टाचाराचे चित्रण/डॉ. शर्मिला बाळासाहेब घाटगे १६०
३०) बाकी शून्य : एक मनोचिकित्सक अभ्यास/प्रा. गजेंद्र बरमू माळी १६४
३१) मुस्लिम समाजाची परवड मांडणारी कादंबरी : रहबर/एफ. एन. पटेल १६७
३२) जागतिकीकरणाच्या वरवंट्याखाली बदलून
गेलेला गावगाडा आणि फेसाटी/डॉ. खोत माधुरी राजाराम १७०
३३) दलित जीवनाचे वास्तववादी चित्रण : ७२ मैल/संभाजी शंकर कांबळे १७२
३४) चाळेगत : जागतिकीकरणावरील रोखठोक प्रतिक्रिया/डॉ. प्रिती म. पाटील १७६
३५) सेझ जागतिकिकरणाचा शेतकरी जीवनावरील
परिणाम अधोरेखित करणारी कादंबरी/प्रा. डॉ. विनोद राठोड १७८
३६) मोहनदास में चित्रित सामाजिक संघर्ष/प्रा. साठे. व्ही. एल. १८२
३७) १९९० के बाद हिंदी महिला लेखन का नारी विषयक चिंतन/प्रा. मुजावर एम. एस. १८५
३८) वीरेंद्र जैन के उपन्यासों में चित्रित
किसानों का शोषण/ प्रा. सुनिल अभिमन्यू गायकवाड १९१

Scanned with CamScanner

बारोमास – शेतकऱ्यांच्या बारमाही वेदनेची गाथा

प्रा. माधवी सुरेंद्र पवार
कृष्णा महाविद्यालय, रेठरे

मराठी ग्रामीण म्हटले जाणारे साहित्य हे ग्रामीण वास्तवाचे चित्रण करणारे साहित्य आहे. त्यामध्ये खेड्यांचे चित्रण येते. तिथल्या बदलांचे चित्रण येते. खेड्यांतल्या माणसांच्या नातेसंबधाचे दु:ख दैन्य दारिद्र्याचे चित्रण येते. शेती हा खेड्यांच्या जगण्याचा मूळ आधार आहे. परंतु कृषीजीवनाचे चित्रण करणारे ग्रामीण साहित्य तुलनेने खूप कमी आहे. शोधनिबंधाच्या विषयाच्या अनुषंघाने विचार करत असताना जागतिकीकरणाचा परिणाम १९९० नंतरच्या मराठी साहित्यावर झालेला आपल्याला दिसून येतो. जागतिकीकरणाने केलेल्या वेगवान वाटचालीचे प्रतिबिंब ग्रामव्यवस्था, ग्रामसंस्कृतीवर उमटले. शेतक्री, गावगाडा सावकार, शेतमजूर, सुशिक्षित बेरोजगार प्रतिकूल परिस्थितीला सामोरे जात होते. सरकारी योजना तंत्रज्ञानाचा विकास प्रसारमाध्यमाचा प्रसार ग्रामीण भागात झाला असला तरी आजही ग्रामीण भागातील मूळ प्रश्न कायम आहेत. ग्रामव्यवस्थेतील नवीन बदलांमुळे नवीन प्रश्न निर्माण झाले आहेत. शेतकऱ्यांचा आत्मनाश ओढवून घेणारे आत्मभान १९९० च्या दशकातील साहित्यातून आविष्कृत झाले. माणसांतील माणुसकी संपवणारी मूल्यव्यवस्था त्यामुळे माणसे आत्मकेंद्रित झाली यासर्व परिस्थितीचे पडसाद तिसऱ्या पिढीतील ग्रामीण साहित्यकांच्या साहित्यातून उमटू लागतो.

'बारोमास' ही सदानंद देशमुख यांची साहित्य अकादमी पुरस्कारप्राप्त ग्रामीण कादंबरी आहे. ग्रामीण कादंबरीत यापूर्वी न झालेले बदलते वास्तव या कादंबरीत आले आहे. शेतीचा दररोज अनुभव असल्याने कृषिव्यवस्था तसेच शिक्षणक्षेत्रातील सहभागामुळे शिक्षणव्यवस्था या दोहोसंबंधी परखड चिंतन कादंबरीत सर्वत्र उमटले आहे. सूक्ष्म निरीक्षणाचा प्रत्यय कादंबरी वाचताना येतो. कादंबरीची मांडणी चोवीस प्रकरणांत केलेली दिसते. आयुष्यभर बेकारीची कुऱ्हाड डोक्यावर घेवून जगणाऱ्या उच्चशिक्षित ग्रामीण तरुणाची कथा आली आहे. कथानक अत्यंत परिणामकारकपणे आले आहे. तृतीय पुरुषी निवेदन आले आहे. कृषीव्यवस्थेतील बदलामुळे पारंपरिक आधुनिक अशा पेचात सापडलेल्या शेतकरी कुटुंबातील सुशिक्षित संवेदनशील तरुणांच्या वाट्याला आलेल्या भोगाचे यथार्थ चित्रण बारोमास कादंबरीमधून घडते. शेतीचे सध्याचे स्वरुप व त्यातील डोंगऱ्याएवढ्या अडचणी निस्तरता निस्तरता होणारी शेतकऱ्यांची होणारी दमछाक देशमुखांनी एका सुशिक्षित तरूणाच्या व त्याच्या कुटुंबियांच्या माध्यमातून मांडली आहे.

शेतकऱ्यांच्या जीवनाचे आजचे समकालीन वास्तव आणि शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येच्या शोधाची करूण कहाणी बारोमास मध्ये मांडलेली आहे. लेखक स्वत: शेतकरी असल्यामुळे आणि शेतीशी निगडीत परिवारातून तो पुढे आल्यामुळे त्याला शेतीचे कटूसत्य कळलेलं असून बदलते कृषी वास्तव त्यांना अस्वस्थ करत आहे. यामध्ये विदर्भातील 'सांजोळे' या गावाची कहानी असली तरी त्यात आलेले जीवनचित्र मात्र एकूणच ग्रामीण समाजाचा अवकाश आपल्या कवेत घेताना दिसतो. सद्यस्थितीतील शेती, शेतकरी, दुष्काळ, पाणीप्रश्न, कृषी मालाला न मिळणारा भाव, वाढत जाणारी बेकारी, उपासमार हे व यापेक्षाही अधिक असे नानाविध प्रश्न अधोरेखित करणारी कादंबरी आहे.

कादंबरीचा नायक एकनाथ एम.ए.बी.एड असून विस्कटलेल्या कृषीजीवनाचा व ग्रामीण व्यवस्थेचा प्रतीक आहे. एकनाथ हा सव्वीस एकर जमिनीचा मालक असूनही तो नोकरीसाठी आवश्यक असलेली डोनेशनची रक्कम जमा करू शकला नाही यातून त्याच्या वैवाहिक जीवनाचा प्रश्नही उग्र रूप धारण करतो. मोहोडी येथे वीजमंडळात अधिकारी असणाऱ्या साहेबांची ही मुलगी पदवीपर्यंत शिकलेली असल्याने एम.ए.बी.एड असणारा एकनाथ आज न उद्या नोकरीस लागेल या आशेने शेतकरी कुटुंबातील एकनाथबरोबर अलकाचे लग्न करुन देतात.दोन्ही घरातील सांस्कृतिक अंतर अनेक छोट्यामोठ्या प्रसंगातून लेखकाने दाखवलेले आहे.लग्न झाल्यानंतर मात्र संधी मिळूनही डोनेशन भरण्यासाठी शेती विकायला सुभानराव व शेवंतामाय तयार होत नाहीत त्यामुळे आपल्या सुखी संसाराचे स्वप्न धुळीला मिळाल्याची खंत अलका बोलून दाखवते.दुसऱ्या दिवशी सकाळीच अलका बॅग भरुन शेजारी राहणाऱ्या ममता वारेकडून बसभाड्यासाठी उसने पन्नास रुपये घेवून माहेरी निघून जाते. लेखकाने शहरात आणि खेड्यात राहणाऱ्या दोन कुटुंबातील मानसिक, सांस्कृतिक, आर्थिक आणि कौटुंबिक अंतर अतिशय नेमकेपणाने व्यक्त केलेले आहे. अलका सांजोळला काही दिवस राहिलीच कशी? असा प्रश्न वाचकांच्या मनात निर्माण होतो. शौचाच्या पायखान्यापासून जेवणाच्या, झोपण्याच्या,

Scanned with CamScanner

जीवन संघर्षातील प्रसन्नपुरूष

संपादक
प्रा. डॉ. विनोद गायकवाड
प्रा. डॉ. संजय कांबळे

Scanned with CamScanner

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे आर्थिक विचार

प्रा. माधवी सुरेंद्र पवार
मराठी विभाग
कदृणा महाविद्यालय रेठरे बुद्रुक
ता. कराड जि. सातारा (महाराट्र)
मो. नं. ८८०५३३७७६८

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर म्हणजे विसाव्या शतकातील एक महापुरुष दलित मुक्ती लढयास आरंभ करुन भारतातील पददलितांची अस्मिता जागवली ती बाबासाहेबानींच. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ही एक महान व्यक्ती तर होतीच पण समाजक्रांतीचे तत्वज्ञान मांडणारी विराट शक्ती होती. सच्चे जीवनआदर्श निर्माण करणारी माणसे तशी मर्त्य असतात पण त्यांनी मांडलेले तत्वज्ञान मर्त्य नसते. श्रेष्ठ पुरुषांचे तत्वज्ञान त्यानंतरच्या पिढीने समजावून घ्यायचे असते आणि जोपासयाचे असते. मनाची मशागत करणारा विचार कधीच मरत नाही. म्हणून तर व्यक्तीपेक्षा विचार मोठा आणि देश मोठा बाबासाहेबांचे स्मरण करणे त्यांच्या विचारांचे स्मरण करणे म्हणजे त्यांच्या विचारांचे बळ घेवून जगणे. वर्णद्वेष, वर्गद्वेष, सत्तालोभ, हिंसाचार, वामाचार, जातीय अहंकार इ. कुरुपांनी या देशाचे जीवन माखलेले आहे याचे निर्मूलन करण्यासाठी डॉ. आंबेडकरांच्या तत्वज्ञानाला शरण जायला हवेल.

डॉ. आंबेडकरांनी व्यवस्थेतील दोष नष्ट करुन भारताला प्रगत व आदर्श राष्ट्र बनवण्यियासाठी इथल्या हक्क वंचित जनतेला स्वप्रगतीचे व स्वाभिमानाचे प्रचंड मोठे बळ दिले. त्यामुळे मानवी हक्कापासून वंचित ठवेलेल्या जनतेला मनात डॉ. आंबेडकराबद्यल खूप मोठा कृतज्ञता भाव आहे. १९ व्या शतकात महात्मा जोतिबा फुले यांनी बहुजन चळवळीचा पाया घातला. या काळात त्यांनी बहुजनांना स्वातंत्र्याचा विचार दिला. त्या काळच्या वर्णव्यवस्थेला भरक्कम विरोध केला

Scanned with CamScanner